

Voor dit examen zijn maximaal 58 punten te behalen; het examen bestaat uit 28 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden. Bij dit examen hoort een informatieboekje.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Eén prijs, veel boeken

In Nederland is er, in de eerste twee jaar dat een nieuw boek op de markt komt, geen prijsconcurrentie tussen boekverkopers. In deze periode bepaalt de uitgever de consumentenprijs en ligt een nieuw boek in alle winkels voor eenzelfde vaste prijs te koop. Dit heeft vooral voordelen voor de traditionele boekwinkels.

De vaste boekenprijs staat ter discussie. Een eigenaar van een boekwinkel is tegen het afschaffen van de vaste boekenprijs en stuurt een brief naar een regionaal dagblad. Deze brief staat hieronder gedeeltelijk weergegeven.

Veel mensen denken ten onrechte dat er in de boekenbranche bij een vaste boekenprijs geen concurrentie is. Ook eigenaren van boekwinkels zijn op de hoogte van de marketinginstrumenten, ook bekend als de vier P's.

Het is waar dat wij ons niet kunnen onderscheiden van onze concurrenten met de verkoopprijs. De traditionele boekwinkel kan zich van de andere boekverkopers, zoals het warenhuis en de supermarkt, wel onderscheiden door een breed aanbod van boeken en een deskundig advies aan de klant.

De vaste boekenprijs zorgt ervoor dat wij een gevarieerd aanbod van boeken kunnen blijven realiseren. Onderzoek heeft aangetoond dat een prijsdaling van boeken tot een relatief geringe stijging van de gevraagde hoeveelheid leidt. Boekwinkels krijgen dan naast een daling van de omzet te maken met stijgende verkoopkosten door een grotere afzet. Om kosten te besparen, zijn boekwinkels dan genoodzaakt de minder goed verkopende boeken uit het assortiment te halen. Boeken die wat minder bekend zijn bij het grote publiek, zullen dan nog moeilijker hun weg naar de klant vinden.

- 1p **1** Welke economische term wordt gebruikt als supermarkten producten gaan verkopen uit een andere bedrijfskolom?
- 1p **2** Citeer de zin uit de brief waaruit blijkt dat de vraag naar boeken prijsinelastisch is.
- 2p **3** Leg uit dat boekwinkels door een prijsdaling van boeken te maken krijgen met een daling van de omzet van boeken als de vraag naar boeken prijsinelastisch is.
- In bovenstaande brief kunnen de marketinginstrumenten prijsbeleid en productbeleid worden herkend.
- 2p **4** Noem een ander marketinginstrument. Licht aan de hand van een voorbeeld toe hoe een boekwinkel dit instrument kan toepassen.

Opgave 2

Pensioenpremies omhoog

Pensioenfonds Alto verzorgt ouderdompensioenen en uitkeringen bij vervroegde pensionering voor de werknemers in een bepaalde bedrijfstak. Het ouderdompensioen is bedoeld om de AOW-uitkering van 65-plussers aan te vullen tot 70% van het laatstverdiende loon. Daarnaast voorziet Alto in een inkomen voor werknemers die stoppen met werken voordat zij 65 jaar zijn (vervroegde pensionering). De werknemers en werkgevers betalen ieder een bepaald percentage van het brutoloon als premie. De premiepercentages voor 2002 staan in tabel 1.

tabel 1

uitkering		tarief totale premie	tarief werknemerspremie	tarief werkgeverspremie
vervroegde pensionering	premie geheven over het totale brutoloon	6%	2%	4%
ouderdompensioen	premie geheven over het brutoloon vanaf € 14.650	12%	3%	9%

Eind 2002 constateert pensioenfonds Alto dat verslechtering van de conjunctuur tot problemen leidt. Door tegenvallende beleggingsresultaten op de ingelegde premies komt de uitbetaling van de pensioenen in gevaar. Daarom wordt met ingang van 2003 de totale premie voor het ouderdompensioen met 2 procentpunten verhoogd. De werknemers betalen zowel in 2002 als in 2003 een kwart van de totale premie voor het ouderdompensioen. Daarnaast constateert pensioenfonds Alto dat de uitbetaling van welvaartsvaste pensioenen in gevaar kan komen als de lonen sterk stijgen.

- 2p **5** Citeer de zin waaruit blijkt dat het ouderdompensioen wordt gefinancierd via het kapitaaldeckingsstelsel. Verklaar het antwoord.
- 2p **6** Bereken het totale premiebedrag dat in 2002 aan Alto wordt betaald voor iemand met een brutoloon van € 30.000.
- 2p **7** Bereken in één decimaal nauwkeurig hoe hoog het tarief werkgeverspremie voor het ouderdompensioen in 2003 wordt.
- 2p **8** Leg uit hoe verhoging van de pensioenpremies kan leiden tot verdere verslechtering van de conjuncturele situatie.

Een welvaartsvast ouderdompensioen wordt volgens pensioenfonds Alto moeilijker betaalbaar als de lonen sterk stijgen.

- 2p **9** Geef daarvoor de verklaring.

Opgave 3

Altijd inflatie?

De hoogte van de inflatie in Nederland is een bron van voortdurende zorg voor de Nederlandse overheid. De overheid streeft ernaar dat de inflatie in Nederland lager is dan in de ons omringende landen. Er wordt niet gestreefd naar het uitbannen van inflatie, omdat deflatie ook ongewenste economische gevolgen heeft.

De conjuncturele ontwikkeling in Nederland verschilt met die in andere Europese landen. Overbesteding in Nederland kan een relatief hoge inflatie in Nederland veroorzaken. Overbesteding kan tot forse loonstijgingen leiden waardoor de loonkosten per eenheid product meer stijgen dan in de ons omringende landen. De overheid heeft een aantal mogelijkheden om in een dergelijke situatie de inflatie te beperken. Denkbaar zijn onder andere:

1 ingrijpen door de overheidsuitgaven te beperken via bezuinigingen op de overdrachtsuitgaven;

2 niet ingrijpen en vertrouwen op het zelfherstellend vermogen van de economie.

- 2p **10** Leg uit hoe de eerste mogelijkheid tot vermindering van de vraag op de arbeidsmarkt kan leiden.
- 2p **11** Leg uit hoe vermindering van de vraag op de arbeidsmarkt de inflatie kan terugdringen.
- 2p **12** Leg uit hoe de tweede mogelijkheid via de export de inflatie kan terugdringen.

Opgave 4

Wie betaalt het hoger onderwijs?

Uit onderzoek blijkt dat tachtig procent van de uitgaven van de overheid voor hoger onderwijs ten goede komt aan de vijftig procent van de bevolking met de hoogste inkomens. Waarom volgen getalenteerde kinderen uit huishoudens met een laag inkomen minder vaak een studie dan kinderen met dezelfde talenten uit meer welvarende huishoudens? Welke drempels heeft het hoger onderwijs voor kinderen van ouders met een laag inkomen? Een belangrijke drempel is de wijze waarop op dit moment in Nederland het studeren wordt gefinancierd.

Het huidige systeem

De overheid betaalt het grootste deel van de studiekosten. Ook voor de kosten van het levensonderhoud kunnen studenten een beroep doen op de overheid. Iedere student krijgt een basisbeurs van de overheid. Daarnaast verstrekt de overheid studerende kinderen van ouders met een laag inkomen een aanvullende studiebeurs. Iedere student moet collegegeld betalen. Ouders met een hoog inkomen worden geacht mee te betalen aan de studiekosten en het levensonderhoud van hun studerende kinderen. Verder kan iedere student bij de overheid een lening afsluiten. Studenten met ouders met een laag inkomen maken hiervan naar verhouding veel gebruik. Veel studenten nemen een bijbaantje om te voorkomen dat er door deze leningen een grote studieschuld ontstaat.

Een alternatief

Een alternatief voor het huidige systeem is het invoeren van een academicusbelasting voor het hoger beroepsonderwijs (hbo) en het wetenschappelijk onderwijs (wo). In grote lijnen ziet een systeem met een academicusbelasting er als volgt uit. Studenten hoeven geen collegegeld te betalen en krijgen een OV-jaarkaart en een studiebeurs om in hun eerste levensbehoeften te voorzien. Ex-studenten, afgestudeerd of niet, betalen gedurende hun werkzame leven een vast percentage van hun inkomen terug aan de overheid. Ex-studenten met een hoog inkomen betalen zo jaarlijks een groter bedrag terug dan ex-studenten met een laag inkomen. Onderzoek heeft aangetoond dat als de academicusbelasting op 6% van het inkomen van ex-studenten wordt vastgesteld, de overheid alle uitgaven voor het hoger onderwijs terugontvangt.

In een reactie in de krant noemt een journalist twee nadelen van het systeem met een academicusbelasting:

1 Sommige studenten zullen ten onrechte voordeel hebben van dit systeem. Studenten die niet serieus studeren en hun studie niet afmaken, krijgen gratis onderwijs maar zullen later meestal niet veel verdienen en betalen daardoor jaarlijks weinig academicusbelasting.

2 Bij ex-studenten kan een drang ontstaan naar het buitenland te vertrekken om de academicusbelasting in Nederland te ontvluchten.

Stel je de volgende situatie voor:

Na het eindexamen wil je verder studeren. Het vooruitzicht schulden voor je studie te moeten maken, schrikt je af. In de krant wordt de academicusbelasting uitgelegd zoals hierboven beschreven. Via een ingezonden brief naar die krant wil jij een pleidooi houden om de academicusbelasting in te voeren.

De brief begint als volgt:

“Voor het huidige systeem van financiering van het hoger onderwijs bestaat een goed alternatief: de academicusbelasting. Graag wijs ik op enkele gunstige gevolgen van de academicusbelasting in vergelijking met het huidige financieringssysteem van het hoger onderwijs.”

6p **13** □ Schrijf het vervolg van deze brief.

In deze brief moeten de volgende aspecten aan de orde komen.

a De wijze waarop door de academicusbelasting de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor kinderen van ouders met lagere inkomens wordt vergroot.

b De wijze waarop door de academicusbelasting de inkomensverschillen in Nederland worden verkleind.

Daarnaast moet in de brief naar eigen keuze één van de onderstaande aspecten aan de orde komen. Kies daarbij het aspect dat het best in de brief past.

1 het gevolg voor de kwaliteit van de beroepsbevolking als het tarief van de academicusbelasting lager dan 6% wordt vastgesteld;

2 een overheidsmaatregel waardoor het eerste door de journalist genoemde nadeel wordt afgezwakt;

3 een overheidsmaatregel waardoor het tweede door de journalist genoemde nadeel wordt afgezwakt.

Aanwijzingen

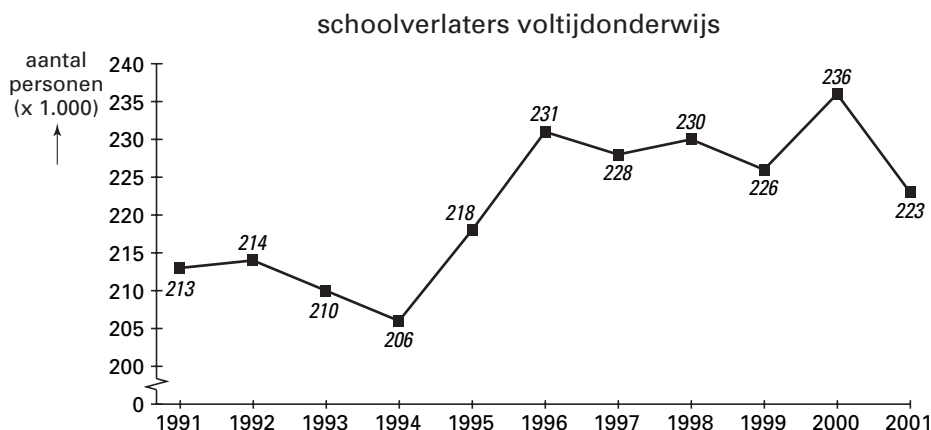
- De onderdelen van de brief moeten logisch op elkaar aansluiten.
- Gebruik voor het vervolg van de brief 120 woorden; een afwijking van 20 woorden is toegestaan.

Opgave 5

Doorleren, werken of (frictie)werkloos?

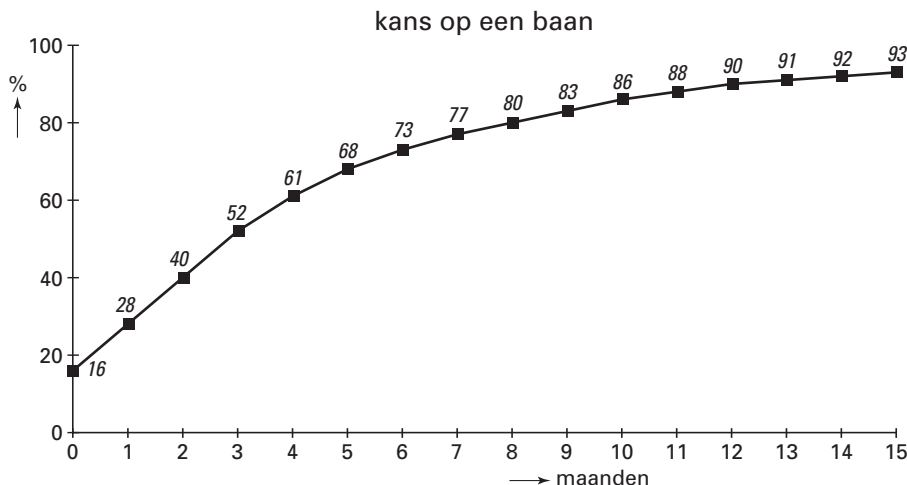
De meeste examenkandidaten op de havo kiezen, nadat ze geslaagd zijn, voor een vervolgopleiding. Sommige geslaagde examenkandidaten besluiten echter niet door te leren. Zij maken deel uit van de groep van gemiddeld ruim 220.000 leerlingen die jaarlijks met of zonder diploma het voltijdonderwijs verlaat. In figuur 1 is voor de periode 1991-2001 het aantal schoolverlaters in beeld gebracht. Zo is de relatief hoge uitstroom in de periode 1996-2000 onder meer het gevolg van de aanzuigende werking van de krappe arbeidsmarkt in deze periode.

figuur 1

Van de 223.000 schoolverlaters in 2001 gingen 178.400 schoolverlaters op zoek naar een baan. Figuur 2 brengt in beeld welke kans actief zoekende schoolverlaters in 2001 hadden binnen een bepaald aantal maanden een baan te vinden. Uit figuur 2 kan bijvoorbeeld worden afgelezen dat 16% van deze groep schoolverlaters zonder werkloos te zijn geweest direct na school een baan had gevonden.

figuur 2

Werkloosheid van 3 maanden of korter wordt beschouwd als frictiewerkloosheid.

- 2p **14** Noem een maatregel van de overheid om de frictiewerkloosheid onder schoolverlaters te verminderen. Licht het antwoord toe.
- 2p **15** Bereken hoeveel schoolverlaters in 2001 achteraf beschouwd kunnen worden als frictiewerkloos.

In 2002 viel de economische groei, vergeleken met 2001, nog verder terug. Hierdoor werd de arbeidsmarkt in 2002 ruimer. Stel dat de tegenvallende economische groei de enige factor is die de verandering in het aantal schoolverlaters in 2002 ten opzichte van 2001 kan verklaren.

- 2p **16** Zal het aantal schoolverlaters in 2002 dan hoger of lager zijn dan in 2001? Verklaar het antwoord.
- 2p **17** Ligt de lijn voor 2002 in figuur 2 door verruiming van de arbeidsmarkt linksboven of rechtsonder de lijn voor 2001? Verklaar het antwoord.

Opgave 6

In economische publicaties wordt veel gebruikgemaakt van tabellen en grafieken. In het informatieboekje staan zeven statistieken met gegevens over de Verenigde Staten van Amerika (VS), Japan en Nederland. Naar aanleiding van deze statistieken worden in deze opgave vijf vragen gesteld.

- 2p **18** Bereken in één decimaal nauwkeurig met hoeveel procent het prijspeil in Nederland in 2001 ten opzichte van 1999 is gestegen.
- 2p **19** In welk jaar of in welke jaren is de werkgelegenheid in personen in Japan ten opzichte van het voorafgaande jaar gedaald?

In statistiek 2 ontbreekt een gegeven.

- 2p **20** Bereken het indexcijfer van de loonkosten per werknemer in de VS in 1999.

Met behulp van de statistieken 1, 2 en 3 kan worden beoordeeld hoe de onderlinge concurrentiepositie van de drie landen zich heeft ontwikkeld tussen 1996 en 2002.

- 2p **21** Welke van de statistieken 1, 2 of 3 is voor deze beoordeling het meest geschikt? Verklaar het antwoord.

Japan bevond zich in de periode 1998-2002 in een laagconjunctuur.

- 2p **22** Noem, naast een daling van de werkgelegenheid in personen, twee kenmerken van laagconjunctuur die afgelezen kunnen worden uit de statistieken. Licht de kenmerken toe.

Opgave 7

Afrikaanse franc gekoppeld aan de euro

Veertien Afrikaanse landen maken deel uit van een monetaire unie, de CFA. Belangrijkste afspraak tussen de CFA-landen is het hanteren van een gemeenschappelijk betaalmiddel: de CFA-franc, ook wel de Afrikaanse franc genoemd. De meeste landen die meedoen met de Afrikaanse franc hebben van oudsher banden met Frankrijk. Frankrijk garandeert en bepaalt de hoogte van de vaste wisselkoers tussen de Afrikaanse franc en de Franse munteenheid. Enkele leden van de CFA zijn van mening dat Frankrijk de koers van de Afrikaanse franc te hoog vaststelt. Hierdoor wordt voor de CFA-landen de import gestimuleerd en de export afgeremd; vooral lokale industrieën en boeren zijn hiervan de dupe.

In 1998 garandeerde Frankrijk dat 50 Afrikaanse francs konden worden ingewisseld voor 1 Franse franc. In 1998 werd de omrekenkoers bij de omzetting van de Franse franc in de euro vastgesteld op € 1 = 6,55957 Franse francs. In 2002 garandeerde Frankrijk dat een Afrikaanse franc 0,0015267 euro waard was.

- 2p **23** Toon met behulp van een berekening aan dat de koers van de Afrikaanse franc, uitgedrukt in euro's, in 2002 ten opzichte van 1998 met bijna 50% is gedaald.
- 2p **24** Is er bij deze koerswijziging sprake van een devaluatie of van een depreciatie van de Afrikaanse franc? Licht het antwoord toe.
- 2p **25** Leg uit hoe een hoge wisselkoers van de Afrikaanse franc de productie van Franse producenten beschermt.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 8

uit een krant (februari 2002):

Multinational Flipse schrapt 180 banen

Bij de vestiging van Flipse in Drenthe komen 180 van de in totaal 418 banen te vervallen als gevolg van verplaatsing van de productie van stofzuigers naar Polen. De vestiging in Drenthe zal worden omgevormd tot een zogenaamd kenniscentrum waar de nadruk ligt op de innovatie van producten en het ontwikkelen van nieuwe productietechnieken. Deze reorganisatie is volgens Flipse van groot belang voor het voortbestaan van de vestiging in Drenthe. Vooral de hoge arbeidskosten in Nederland zijn er de oorzaak van dat het niet lonend is in Drenthe nog langer stofzuigers te produceren. De productie van stofzuigers bij de vestiging van Flipse in Polen wordt door deze verplaatsing aanzienlijk uitgebreid. De vakbonden gaan niet zonder meer akkoord met de reorganisatie bij Flipse. Zij verwijten Flipse dat er de afgelopen jaren te weinig is geïnvesteerd in de vestiging in Drenthe. Vakbondsbestuurder van der Wolk zegt: "Flipse heeft de productieafdeling laten doodbloeden. Vier jaar geleden waren de kosten per geproduceerde stofzuiger in Drenthe nog lager dan in Polen. Investerings in moderne productietechnieken hadden kunnen voorkomen dat deze voorsprong als sneeuw voor de zon is verdwenen. Deze investeringen hadden de arbeidsplaatsen van veel werknemers in de productie van stofzuigers in Drenthe kunnen redden."

Van der Wolk deed zijn uitspraken onder andere op grond van de gegevens over de productie van stofzuigers in tabel 2.

tabel 2

	Drenthe 1998	Drenthe 2001	Polen 1998	Polen 2001
aantal geproduceerde en verkochte stofzuigers	100.000	105.000	95.000	125.000
omzet	€ 16.000.000	€ 16.800.000	€ 15.200.000	€ 20.000.000
aantal werknemers (uitgedrukt in voltijdbanen)	210	190	450	350
Kosten:				
- grondstoffen	€ 1.000.000	€ 1.050.000	€ 950.000	€ 1.250.000
- vervoer	€ 400.000	€ 420.000	€ 1.045.000	€ 1.375.000
- arbeid	€ 10.500.000	€ 10.450.000	€ 9.000.000	€ 8.050.000
- afschrijvingen	€ 600.000	€ 600.000	€ 500.000	€ 1.125.000
- overige variabele kosten	€ 2.000.000	€ 2.100.000	€ 2.850.000	€ 3.750.000
- overige constante kosten (o.a. rente en huur)	€ 500.000	€ 500.000	€ 400.000	€ 800.000

- 2p **26** Wordt de uitspraak van vakbondsbestuurder van der Wolk over de kosten per geproduceerde stofzuiger voor het jaar 1998 bevestigd door de gegevens in de tabel? Verklaar het antwoord met behulp van een berekening.
- Tussen 1998 en 2001 hebben in de vestiging in Polen diepte-investeringen plaatsgevonden.
- 2p **27** Blijkt dit uit de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in 2001 ten opzichte van 1998? Verklaar het antwoord met behulp van een berekening.
- 2p **28** Noem een kostenpost uit tabel 2 die bij de Poolse vestiging kan zijn gestegen als gevolg van deze diepte-investeringen. Verklaar het antwoord.

Einde